Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 81
FILOLOGIYA

# TEZAURUS VA IZOHLI LUG'AT: UMUMIY VA FARQLI JIHATLARI

Parvina Akbarjanovna Nabiyeva*
*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti*
✉ parvina.pn@gmail.com

**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada tezaurus va izohli lug'atning lingvistik tabiati, tuzilishi, funksional xususiyatlari hamda ularning umumiy va farqli jihatlari tahlil qilinadi. Har ikki lug'at turi til birliklarini tizimlashtirish va foydalanuvchiga leksik ma'lumot taqdim etish vazifasini bajarsa-da, ularning maqsadi, semantik tashkil etilishi va axborot berish usulida muhim farqlar mavjud. Izohli lug'at, avvalo, so'z va iboralarning ma'nosini ta'riflashga yo'naltirilgan bo'lsa, tezaurus leksik birliklar o'rtasidagi semantik munosabatlarni - sinonimiya, antonimiya, giperonimiya, giponimiya va boshqa aloqalarni tizimli ravishda namoyon etadi. Tadqiqotda tezaurus va izohli lug'atning zamonaviy raqamli lingvistika, tabiiy tilni qayta ishlash va axborot-qidiruv tizimlaridagi ahamiyati ham yoritiladi.

**Kalit so'zlar**

tezaurus, izohli lug'at, lug'atshunoslik, leksikografiya, semantik munosabat, sinonim, antonim, giperonim, giponim, lug'at tuzilishi.

DOI: 10.5281/zenodo.21743359

## KIRISH

Til insoniyat tafakkuri, ijtimoiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini ifodalovchi murakkab kommunikativ tizim sifatida jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Tilning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan lug'at tarkibi jamiyatda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy va madaniy o'zgarishlar ta'sirida doimiy ravishda rivojlanib, boyib va takomillashib boradi. Yangi tushunchalarning paydo bo'lishi, mavjud so'zlarning yangi ma'nolarda qo'llanishi, o'zlashma birliklarning tilga kirib kelishi hamda ayrim leksik birliklarning faol yoki passiv qatlamga o'tishi til lug'at tarkibining murakkab va dinamik xususiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Shu bois til birliklarini to'plash, tavsiflash, izohlash va ular o'rtasidagi mazmuniy munosabatlarni aniqlash lingvistikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Lug'atshunoslik va leksikografiya doirasida yaratiladigan lug'atlar tilning lug'aviy boyligini ilmiy jihatdan aks ettirish, undan amaliy foydalanishni yengillashtirish hamda til birliklarining semantik xususiyatlarini ochib berishda muhim manba vazifasini bajaradi. Ayniqsa, izohli lug'atlar va tezauruslar zamonaviy tilshunoslikda alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan leksikografik manbalar sirasiga kiradi. Mazkur lug'at turlari bir qarashda umumiy maqsadga - til birliklari haqida ma'lumot berishga xizmat qilsa-da, ularning tuzilishi, ma'lumot taqdim etish tamoyillari va funksional yo'nalishlari o'zaro sezilarli darajada farqlanadi.

Izohli lug'at, avvalo, muayyan tilga oid so'z va iboralarning leksik ma'nosini tushuntirishga qaratilgan. Unda lug'aviy birliklarning ma'nolari, ko'p ma'noliligi, ayrim hollarda uslubiy, grammatik, terminologik va qo'llanish xususiyatlari izohlanadi. Bunday lug'at foydalanuvchiga notanish yoki tushunilishi qiyin bo'lgan so'zning mazmunini anglash, uning adabiy tildagi me'yoriy qo'llanishini aniqlash imkonini beradi. Shu jihatdan izohli lug'at tilning semantik boyligini individual lug'aviy birliklar kesimida tavsiflovchi muhim manba hisoblanadi.

Tezaurus esa til birliklarini ularning alohida ma’nosini izohlash bilangina cheklanmay, so‘zlar va tushunchalar o‘rtasidagi semantik munosabatlarni tizimli tarzda ifodalashga yo‘naltiriladi. Tezaurusda sinonimik, antonimik, giperonimik, giponimik, meronimik va assotsiativ munosabatlar orqali til birliklarining o‘zaro bog‘liqligi ochib beriladi. Boshqacha aytganda, izohli lug‘at alohida so‘zning mazmunini tushuntirishga ko‘proq e’tibor qaratsa, tezaurus tilning leksik-semantik tizimini tarmoqlar va munosabatlar asosida namoyon etadi. Shu sababli tezaurusni tilning semantik tuzilishini aks ettiruvchi o‘ziga xos konseptual model sifatida baholash mumkin.

Mazkur masalaning dolzarbligi, avvalo, zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda til birliklarini faqat alohida birlik sifatida emas, balki yaxlit semantik tizim tarkibida o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojning ortib borayotgani bilan belgilanadi. Bugungi kunda tilshunoslikda kognitiv lingvistika, korpus lingvistikasi, kompyuter lingvistikasi va tabiiy tilni qayta ishlash kabi yo‘nalishlarning rivojlanishi natijasida so‘zning faqat lug‘aviy ma’nosini aniqlash yetarli bo‘lmay qolmoqda. Zamonaviy lingvistik va axborot tizimlari so‘zlarning bir-biri bilan qanday munosabatga kirishishi, qaysi tushunchalar bilan bog‘lanishi va muayyan semantik tarmoqda qanday o‘rin egallashini ham aniqlashi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, izohli lug‘at va tezaurusni qiyosiy o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash lug‘at tuzish tamoyillarini takomillashtirish, elektron lug‘atlarni yaratish, tilning semantik bazalarini shakllantirish hamda zamonaviy raqamli lingvistik resurslarni rivojlantirish uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Masalan, izohli lug‘atda “transport” so‘ziga uning mazmunini tushuntiruvchi ta’rif berilishi mumkin. Tezaurusda esa mazkur tushuncha “avtomobil”, “avtobus”, “poyezd”, “samolyot”, “kema” kabi birliklar bilan semantik munosabatda ko‘rsatiladi. Demak, izohli lug‘at so‘zning mazmunini tushuntirsa, tezaurus ushbu so‘zning boshqa lug‘aviy birliklar bilan aloqasini namoyon qiladi. Ushbu farq ikki lug‘at turining lingvistik tabiatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Muammoning yana bir muhim jihati shundaki, hozirgi davrda lug‘atlarning an’anaviy bosma shaklidan elektron va raqamli formatga o‘tish jarayoni jadallashmoqda. Elektron lug‘atlar foydalanuvchiga tezkor qidiruv, o‘zaro bog‘langan ma’lumotlar, giperhavolalar va semantik navigatsiya imkoniyatlarini taqdim etadi. Bunday tizimlarda izohli lug‘at va tezaurus ma’lumotlarini o‘zaro integratsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki foydalanuvchi bir vaqtning o‘zida so‘zning izohini, sinonimlarini, antonimlarini, umumiy va xususiy tushunchalarini ham ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lishi mumkin.

O‘zbek tilining zamonaviy lingvistik resurslarini rivojlantirish nuqtayi nazaridan ham mazkur masala dolzarbdir. O‘zbek tilida izohli lug‘atlar shakllangan bo‘lsa-da, til birliklari o‘rtasidagi murakkab semantik munosabatlarni keng qamrovda aks ettiruvchi, zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashgan tezaurus tizimlarini yaratish istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bunday tezauruslar o‘zbek tilining leksik-semantik imkoniyatlarini chuqurroq o‘rganish, elektron tarjima tizimlarini takomillashtirish, qidiruv tizimlarining samaradorligini oshirish va sun’iy intellektga asoslangan til texnologiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning asosiy maqsadi tezaurus va izohli lug‘atning lingvistik mohiyatini ochib berish, ularning umumiy va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilish hamda zamonaviy lingvistika va raqamli til texnologiyalaridagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- izohli lug‘at tushunchasi va uning asosiy funksiyalarini tavsiflash;
- tezaurusning lingvistik mohiyati va tuzilish xususiyatlarini aniqlash;
- tezaurus va izohli lug‘atning umumiy jihatlarini tahlil qilish;
- ularning maqsadi, tuzilishi va semantik tashkil etilishi bo‘yicha farqlarini aniqlash;
- tezaurus va izohli lug‘atning zamonaviy raqamli lingvistika va tabiiy tilni qayta ishlashdagi ahamiyatini ko‘rsatish;
- o‘zbek tilida tezaurus va izohli lug‘atni rivojlantirish istiqbollarini belgilash.

Tadqiqotning obyekti tezaurus va izohli lug‘atning lingvistik hamda leksikografik xususiyatlari

hisoblanadi.

Tadqiqotning predmeti esa mazkur lug‘at turlarining tuzilishi, funksiyalari, semantik munosabatlarni ifodalash usullari va o‘zaro farqli jihatlaridan iborat.

Tadqiqotda qiyosiy-tavsifiy, semantik, komponent tahlil, tizimli yondashuv va leksikografik tahlil metodlaridan foydalanildi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi tezaurus va izohli lug‘atning umumiy jihatlari bilan bir qatorda ularning semantik axborotni tashkil etishdagi fundamental farqlarini tizimli ravishda ko‘rsatish, izohli lug‘atni “ta’rifga asoslangan”, tezaurusni esa “semantik munosabatlarga asoslangan” leksikografik manba sifatida qiyosiy tavsiflashdan iborat.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, maqolada keltirilgan xulosalar va nazariy qarashlardan lug‘atshunoslik, leksikografiya, kompyuter lingvistikasi, tarjimashunoslik va til o‘qitish metodikasiga oid tadqiqotlarda, shuningdek, elektron lug‘atlar va o‘zbek tilining raqamli tezauruslarini yaratishda foydalanish mumkin.

**Asosiy qism.** Lug‘atshunoslik tilning lug‘aviy tarkibini o‘rganish, tavsiflash va tizimlashtirish bilan shug‘ullanuvchi muhim lingvistik yo‘nalishlardan biridir. Leksikografik manbalar til birliklari haqida turli darajadagi ma’lumotlarni taqdim etadi. Ularning har biri ma’lum bir ilmiy yoki amaliy ehtiyojdan kelib chiqib shakllanadi. Izohli lug‘at va tezaurus ana shunday manbalar orasida tilning semantik tizimini o‘rganish imkonini beruvchi ikki muhim lug‘at turidir.

Izohli lug‘atning asosiy vazifasi so‘z yoki iboraning ma’nosini izohlashdan iborat. Bunda lug‘aviy birlikning semantik mazmuni, uning qo‘llanish xususiyatlari va zarur hollarda grammatik hamda uslubiy belgilari ko‘rsatiladi. Izohli lug‘atdagi lug‘at maqolasi, odatda, bosh so‘z, grammatik ko‘rsatkich, ma’no izohi va ayrim hollarda qo‘llanish misollaridan tashkil topadi.

Masalan:

Samaradorlik - muayyan faoliyat natijasining unga sarflangan resurslarga nisbati; faoliyat natijadorligi.

Ushbu ta’rifda “samaradorlik” so‘zining asosiy mazmuni bevosita izohlangan. Foydalanuvchi so‘zning ma’nosini lug‘at maqolasidagi ta’rif orqali anglaydi.

Tezaurusda esa asosiy e’tibor so‘zning alohida ta’rifiga emas, balki uning boshqa lug‘aviy birliklar bilan munosabatiga qaratiladi. Tezaurus tilni o‘zaro bog‘langan tushunchalar va semantik birliklardan tashkil topgan tizim sifatida aks ettiradi. Shu sababli tezaurusni tilning leksik-semantik munosabatlarini modellashtiruvchi lug‘at turi sifatida tavsiflash mumkin.

Masalan, “samaradorlik” tushunchasi quyidagi birliklar bilan bog‘lanishi mumkin:

- natijadorlik - sinonimik munosabat;
- unumdorlik - yaqin ma’noli birlik;
- samarasizlik - antonimik munosabat;
- iqtisodiy samaradorlik - xususiy tushuncha;
- faoliyat natijasi - mazmuniy jihatdan bog‘liq tushuncha.

Demak, izohli lug‘at so‘zning mazmunini tushuntiradi, tezaurus esa mazkur so‘zning semantik maydondagi o‘rnini belgilaydi.

Izohli lug‘atning tuzilishi ma’lum bir lug‘aviy birlikni mustaqil ravishda tavsiflashga asoslanadi. Lug‘at maqolasida, odatda, quyidagi komponentlar mavjud bo‘ladi:

1. Bosh so‘z;
2. So‘z turkumi;
3. Grammatik yoki uslubiy belgi;
4. Leksik ma’no izohi;
5. Ko‘chma yoki ikkilamchi ma’nolar;
6. Qo‘llanish misollari.

Ko‘p ma’noli so‘zlar izohli lug‘atda alohida ahamiyatga ega. Chunki bir so‘z turli kontekstlarda turlicha ma’no ifodalashi mumkin. Masalan, “ildiz” so‘zi biologik ma’noda o‘simlikning yer ostidagi qismi, matematikada esa muayyan tenglamaning yechimi sifatida qo‘llanadi. Izohli lug‘at bunday ma’nolarni alohida ko‘rsatish orqali so‘zning semantik imkoniyatlarini ochib beradi.

Izohli lug‘atning muhim funksiyalaridan biri - me’yoriy funksiyadir. U adabiy tilda so‘zlarning to‘g‘ri qo‘llanishini belgilashga yordam beradi. Shu bilan birga, izohli lug‘at:

- axborot berish;
- ta’limiy;
- me’yorlashtiruvchi;
- kommunikativ;
- ilmiy-tadqiqot

funksiyalarini ham bajaradi.

Ayniqsa, ta’lim jarayonida izohli lug‘atlar o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish, yangi so‘zlarning ma’nosini o‘zlashtirish va nutq madaniyatini rivojlantirish uchun muhim vosita hisoblanadi.

Tezaurusning o‘ziga xosligi uning lug‘aviy birliklarni semantik munosabatlar asosida tashkil etishida namoyon bo‘ladi. Unda so‘zlar bir-biridan ajratilgan holda emas, balki muayyan semantik tizim tarkibida ko‘rib chiqiladi.

Tezaurusda eng ko‘p uchraydigan semantik munosabatlar quyidagilardan iborat:

Sinonimiya shakli turlicha, ammo ma’nosi yaqin yoki bir-biriga yaqin bo‘lgan so‘zlar o‘rtasidagi munosabatdir.

Masalan:

samaradorlik - natijadorlik - unumdorlik

Biroq sinonimlar har doim mutlaq bir xil ma’noni anglatmaydi. Ular qo‘llanish sohasi, uslubiy bo‘yoqdorligi yoki ma’no nozikliklari bilan farqlanishi mumkin.

Antonimiya qarama-qarshi ma’noli birliklar o‘rtasidagi munosabatni bildiradi:

samaradorlik - samarasizlik

faollik - passivlik

rivojlanish - tanazzul

Tezaurusda bunday munosabatlar tushunchalar o‘rtasidagi qarama-qarshilikni ko‘rsatish imkonini beradi.

Bu munosabat umumiy va xususiy tushunchalar o‘rtasidagi aloqani bildiradi.

Tezaurus va izohli lug‘at o‘rtasidagi eng muhim umumiylik shundaki, har ikkisi ham tilning leksik tarkibini tavsiflashga xizmat qiladi. Ular foydalanuvchiga so‘zlar va tushunchalar haqida ma’lumot beradi.

Birinchidan, har ikkala lug‘at turi leksikografik manba hisoblanadi. Ular til birliklarini tanlash, tartibga solish va foydalanuvchiga taqdim etishning muayyan tamoyillariga asoslanadi.

Ikkinchidan, har ikkala lug‘at ham semantik axborot beradi. Izohli lug‘at so‘zning ma’nosini ta’rif orqali ochib bersa, tezaurus mazkur ma’noni boshqa birliklar bilan munosabatda ko‘rsatadi.

Uchinchidan, tezaurus va izohli lug‘at ta’limiy ahamiyatga ega. Til o‘rganuvchi yangi so‘zning ma’nosini izohli lug‘atdan bilib olishi, uning sinonimlari, antonimlari va semantik aloqalarini esa tezaurus orqali aniqlashi mumkin.

To‘rtinchidan, ikkala lug‘at turi ham ilmiy tadqiqotlarda keng qo‘llanadi. Tilshunoslik, tarjimashunoslik, terminologiya, stilistika va kompyuter lingvistikasi sohalarida ulardan foydalanish mumkin.

Beshinchidan, zamonaviy elektron lug‘atlar tarkibida tezaurus va izohli lug‘at funksiyalari birlashtirilishi mumkin. Bunday integratsiyalashgan tizim foydalanuvchiga so‘zning ta’rifi bilan bir qatorda uning semantik tarmog‘ini ham ko‘rsatish imkonini beradi.

Tezaurus va izohli lug‘atning asosiy farqi ularning axborotni tashkil etish usulida namoyon bo‘ladi.

Izohli lug‘atning markazida lug‘aviy birlik va uning ta’rifi turadi. Tezaurusning markazida esa tushuncha va uning boshqa birliklar bilan munosabati turadi.

Shunday qilib, izohli lug‘at vertikal ravishda so‘zning ma’nosini chuqur izohlaydi, tezaurus esa gorizontal va ierarxik ravishda so‘zning boshqa birliklar bilan aloqalarini namoyon qiladi.

Quyidagi jadval ushbu farqlarni umumlashtiradi:

| **Mezon** | **Izohli lug‘at** | **Tezaurus** |
|---|---|---|
| Asosiy maqsad | So‘z ma’nosini tushuntirish | Semantik munosabatlarni ko‘rsatish |
| Tashkil etilish tamoyili | Alifbo va lug‘aviy maqola | Semantik tarmoq va ierarxiya |
| Markaziy birlik | So‘z | Tushuncha |
| Asosiy axborot | Ta’rif | Munosabat |
| Sinonimlar | Qo‘shimcha ma’lumot | Muhim semantik aloqa |
| Antonimlar | Ba’zan ko‘rsatiladi | Tizimning muhim qismi |
| Giperonim-giponim | Cheklangan darajada | Asosiy munosabat |
| Foydalanish | Ma’noni aniqlash | Tushunchalar o‘rtasidagi aloqani aniqlash |

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi tezaurus va izohli lug‘atning funksional imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Zamonaviy tabiiy tilni qayta ishlash tizimlari matndagi so‘zlarni shunchaki tanib olish bilan cheklanmaydi. Ular so‘zning ma’nosi va kontekstual aloqalarini ham aniqlashi kerak.

Masalan, sun’iy intellekt tizimi “bank” so‘zini tahlil qilganda, uning:

- moliyaviy tashkilot;
- daryo qirg‘og‘i;
- bank xizmatlari;
- kredit;
- depozit

kabi ma’nolarini kontekstga qarab farqlashi lozim. Bu jarayonda izohli lug‘at so‘zning turli ma’nolari haqida ma’lumot beradi, tezaurus esa har bir ma’noning boshqa tushunchalar bilan semantik aloqasini aniqlashga yordam beradi.

Shuningdek, tezaurus va izohli lug‘atlar:

- avtomatik tarjima;
- semantik qidiruv;
- matnlarni avtomatik tasniflash;
- axborot izlash;
- chatbotlar;
- ovozli yordamchilar;
- elektron ta’lim platformalari

uchun muhim lingvistik resurs hisoblanadi.

Ayniqsa, o‘zbek tilida bunday raqamli resurslarni yaratish milliy til texnologiyalarini rivojlantirish uchun katta ahamiyatga ega.

O‘zbek tilining izohli lug‘atlari tilning lug‘aviy tarkibini tavsiflashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Biroq raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda lug‘at maqolalarini faqat alifbo tartibida joylashtirish bilan cheklanib qolmasdan, ularni semantik tarmoqlar bilan bog‘lash zarur.

O‘zbek tili uchun zamonaviy tezaurus yaratishda quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- umumiste’mol so‘zlari;
- ilmiy terminlar;
- iqtisodiy terminologiya;
- tibbiy leksika;
- huquqiy terminlar;
- texnik terminlar;
- frazeologik birliklar;
- sinonimik va antonimik qatorlar;
- yangi o‘zlashma so‘zlar.

Bunday tizim o‘zbek tilining raqamli imkoniyatlarini kengaytirib, tilni sun’iy intellekt tizimlari uchun yanada qulay lingvistik resursga aylantiradi.

## XULOSA

Tezaurus va izohli lug‘at tilning leksik-semantik tizimini o‘rganish va tavsiflashda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan o‘zaro bog‘liq, biroq funksional jihatdan farqlanuvchi leksikografik manbalardir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, har ikkala lug‘at turi ham til birliklarini to‘plash, tizimlashtirish va foydalanuvchiga lingvistik axborot taqdim etish vazifasini bajaradi. Biroq ularning asosiy maqsadi va axborotni tashkil etish tamoyillari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi.

Izohli lug‘atning asosiy vazifasi so‘z va iboralarning lug‘aviy ma’nosini tushuntirish, ularning ko‘p ma’noliligini ochib berish, qo‘llanish xususiyatlarini ko‘rsatish va adabiy til me’yorlarini belgilashdan iborat. Bunda lug‘aviy birlik, avvalo, mustaqil birlik sifatida qaraladi va uning mazmuni ta’rif orqali izohlanadi. Shu sababli izohli lug‘at til o‘rganuvchilar, o‘quvchilar, tadqiqotchilar, tarjimonlar va keng kitobxonlar uchun muhim lingvistik manba hisoblanadi.

Tezaurus esa til birliklarini ularning o‘zaro semantik munosabatlari asosida tizimlashtiradi. Unda sinonimiya, antonimiya, giperonimiya, giponimiya, meronimiya va assotsiativ munosabatlar orqali so‘zlarning semantik maydondagi o‘rni aniqlanadi. Demak, tezaurus tilning lug‘aviy tarkibini alohida so‘zlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan tushunchalar va semantik munosabatlar tizimi sifatida namoyon etadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy farq shundan iboratki, izohli lug‘atning markazida ta’rif, tezaurusning markazida esa semantik munosabat turadi. Izohli lug‘at “Bu so‘z nimani anglatadi?” degan savolga javob bersa, tezaurus “Bu so‘z qanday boshqa so‘zlar va tushunchalar bilan bog‘langan?” degan savolga javob beradi. Shu jihatdan mazkur lug‘at turlarini bir-biriga muqobil emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi lingvistik resurslar sifatida baholash lozim.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar, kompyuter lingvistikasi va sun’iy intellektning rivojlanishi tezaurus va izohli lug‘atlarning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Tabiiy tilni qayta ishlash, avtomatik tarjima, semantik qidiruv, matnlarni avtomatik tahlil qilish va elektron ta’lim tizimlarida ushbu ikki lug‘at turining integratsiyasi muhim natijalar berishi mumkin. Xususan, izohli lug‘atdagi ta’riflarni tezaurusdagi semantik tarmoqlar bilan birlashtirish tilning mazmuniy imkoniyatlarini yanada to‘liq aks ettiruvchi raqamli lingvistik resurslarni yaratishga imkon beradi.

O‘zbek tili uchun zamonaviy elektron tezaurus yaratish, uni izohli lug‘atlar, terminologik bazalar va elektron korpuslar bilan integratsiyalash dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir. Bunday resurs o‘zbek tilining semantik boyligini tizimli ravishda aks ettirish, milliy til texnologiyalarini rivojlantirish va sun’iy intellekt tizimlarida o‘zbek tilidan samarali foydalanish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, izohli lug‘at til birliklarining mazmunini tushuntirsa, tezaurus ularning semantik tizimdagi o‘rnini ko‘rsatadi. Shuning uchun kelajakdagi leksikografik tadqiqotlarda ushbu ikki lug‘at turining imkoniyatlarini uyg‘unlashtirish tilning lug‘aviy va semantik boyligini yanada to‘liq namoyon etishning samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Van der Merwe M. F. Semantic Relations and Dictionary Structures in an Afrikaans Thesaurus // Lexikos. – 2023. – Vol. 33, No. 2. – P. 132–151. – DOI: 10.5788/33-2-1835.
2. Barbosa E. R., Viera A. F. G. Semantic Relations and Interoperability in Thesaurus Represented in SKOS // Informação & Informação. – 2022. – Vol. 27, No. 1. – P. 229–252. – DOI: 10.5433/1981-8920.2022v27n1p229.
3. Gimaletdinova G., Khalitova L., Solovyev V., Bochkarev V. Lexicographic Study of Synonymy: Clarifying Semantic Similarity between Words // Computación y Sistemas. – 2021. – Vol. 25, No. 3. – P. 667–678.
4. Giztova G., Ismagilova L. Semantic Relations in the Thesaurus of English Idioms: A Corpus-based Study // Lexicography for Inclusion: Proceedings of the 19th EURALEX International Congress. – Alexandroupolis, 2021. – Vol. 1. – P. 157–162.
5. Prentice S., Rayson P., El-Haj M., Elstein S. A Domain Based Approach to Semantic Lexicon Expansion // International Journal of Lexicography. – 2022. – Vol. 35, No. 3. – P. 364–377. – DOI: 10.1093/ijl/ecab028.
6. Schlechtweg D., McGillivray B., Hengchen S., Dubossarsky H., Tahmasebi N. SemEval-2020 Task 1: Unsupervised Lexical Semantic Change Detection // Proceedings of the 14th International Workshop on Semantic Evaluation. – 2020.